

Nekoliko napomena o Bauerovom pojmu bitka i Heideggerovu »zaboravu bitka«

Daniel MIŠČIN

Sažetak

Može li se susresti u su-mišljenju tradicionalni metafizičar s prorokom kraja te iste tradicije, baštinjene metafizike, i to upravo kod njezinog najosjetljivijeg, kazali bismo gotovo »svjetonazorskog« pojma središta, kod pojma bitka? Je li bitak samo nominalni problem što ga je tradicija do nas donijela podrazumijevanjem njegova smisla i značenja, ili se mi i danas možemo s njime suočiti u izvornoj snazi formulacije toga pitanja? Napokon, implicira li znanstveno utemeljeni pojam bitka Boga kao Puninu bitka ili se filozof i danas ne treba prestati čuditi nad činjenicom Božjeg stanovanja u metafizici?

Bauer i Heidegger su susretnici. Oni dospijevaju zajedno jednako duboko zagledani u tragove koji mogu biti shvaćeni kao tragovi nestaloga, nedohvaćenoga ili pak nedohvatljivoga smisla bitka. Naime, bitak je prisutan u tragovima koji objavljuju odsutnost njegove pune spoznaje. Trag treba biti spoznat kao tek neznatna objava neprisutnoga i skrivenoga. Skrivenost bitka i zadaća mišljenja, izaziva poput refleksa, pregnuće u njegovu traženju kao poslanje filozofa. Put prema spoznaji o tome što je zapravo problem, vodi bez dvojbe preko pristupa pitanju zašto je bitak skriven, a filozof tek tražitelj. Činjenica da je bitak na stanovit način skriven mišljenju, ipak nekako olakšava naš položaj. Temeljno zajedništvo naše dvojice susretnika, Bauera i Heideggera, osniva se upravo na svijesti o skrivenosti bitka, i opravdava potragu za uzrocima takva stanja.

Heidegger je teškoće oko pojma bitka osustavio već u uvodnom paragrafu koji postavlja misaono prizorište *Sein und Zeit* i njegov temeljni problemski krug.¹ Bitak je najopćenitiji pojam, i taj je uvid aristotelovska baština² što je Bauer preuzima tvrdeći za bitak zapravo isto: »Najopćenitiji pojam, koji obuhvata sve stvari, što god ih spoznajemo, izriče jednostavnu konstataciju da svaka stvar za našu spoznaju jest nešto.«³ Aristotelovo je i

1 HEIDEGGER, Martin. *Sein und Zeit*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1993., str. 3.

2 ARISTOTEL, *Met* 1001a 21.

3 BAUER, Antun. *Opća metafizika ili ontologija*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb 1918., str. 13.

određenje da je definiciji potreban *genus proximum* i *differentia specifica*. No, pojam kojim se nama baviti, kako znamo, nadmašuje svaku općenitost roda i natkrilnički nad njom stoji. To što mi uvijek stojimo u nekom egzistencijalnom razumijevanju bitka, ne razbremenjuje našu situaciju, jer je to predrzumijevanje neznanstveno, i dovršava se, baš s osnove nesvedivosti bitka na definiciju, tek u prizivu na takvo nesavršeno predrzumijevanje, bez skončanja u znanstvenoj metodici. To je oznaka prve, neprijeporno nadilazeće skrivenosti bitka koja ga objavljuje kao *transcedens*. Za Bauera ta oznaka pojma bitka također je nesporna. Druga se skrivenost bitka srađa s prvom kao njezina posljedica: bitak nije moguće definirati. Nesvedivost pod rod i vrstu rađa općenitošću koja se otima stezanju pojma bitka.

Problem zaborava bitka tek sada može biti doveden pred naše oči, jer ga je jedinstvo u ovim pitanjima i stvorilo. Čini li se ova tvrdnja paradoksalnom? Može li se susresti u su-mišljenju jedan tradicionalni metafizičar s prorokom kraja te iste tradicionalne, baštinjene metafizike, i to upravo u njezinom najosjetljivijem, kazali bismo gotovo »svjetonazorskom« pojamu i središtu, u pojamu bitka? Pogled unatrag na ranije korake mišljenja što ih napokon privedoše sadašnjosti susreta, samo zaoštava pozicije. Jer dok se Antun Bauer, filozof i biskup, kao revnitelj skolastičke metafizike, kreće po davno utrtime mudroslovnim stazama skolastike, zaogrnut časnom tradicijom velikih mislitelja, dotle se Heidegger, sasvim sigurno na stanovit način nalazi na brisanom prostoru, pristupajući tom susretu s nesigurnijeg tla što ga tradicija nije tako svesrdno osnažila svojim mišljevinama. Možda mu zbog toga valja posvetiti pozornosti za barem trunak više.

Na početku svakog istraživanja koje se u svojoj konačnici osmjeljuje kritikom pristupiti stečevinama tradicije, mora stajati radikalno postavljen problem, na koji je ta kritika odgovor. Ovdje se dakle stavlja u pitanje jedan stožerni pojam metafizike, i ne samo to: problematizacijom pojma bitka, upitnom postaje i metafizika kao takva, jer čini se da je problem oko bitka zapravo paradigma stanja metafizike uopće. Sama metafizika kao problem postavila se pred mladog Heideggera još u vrijeme studija, a zamašnjak takvom pokušaju bez sumnje bio je Kant. Pitanje o mogućnosti metafizike u strogom smislu i nije metafizičko pitanje. Ono je pred-metafizičko, ukoliko stoji u njezinu predvorju, ili još točnije, to je sama »metafizika metafizike«. Baš takav pokušaj zapravo je istraživanje o uvjetima mogućnosti »nove« metafizike, koja se ne bi, kao tradicionalna, tako ozloglašivala. Jer dok prirodne znanosti postižu rezultate vrijedne divljenja, metafizika stagnira zato što ne uspijeva odoljeti napasti da se neprestano vraća natrag.⁴ Naravno, i Heideggeru bi se i Kantu, u slučaju prihvaćanja njihova zahtjeva što ga jednim imenom i barem radno, nazivamo rekonstrukcijom metafizike u mnoštvenoj

4 Usp. Immanuel Kant: »Prologomena za svaku buduću metafiziku« u *Dvije rasprave*, Matice hrvatska, Zagreb 1953., str. 8.

pojavnosti te zadaće, mogao uputiti tradicionalni prigovor: lijek koji oni metafizici propisuju nalogom vraćanja k izvoru, zapravo je njezina bolest proglašena – lijekom. Jer ako je krivnja metafizike i metafizičara u tome da joj ne daju napredovati zbog stalnog vraćanja natrag, onda ni po čemu ne liječe bolesnicu jer čine isto što i drugi – pogrešku vraćanja. Otvara se, dakle, pitanje: je li takav postupak stvarno de(kon)strukcija ili mirenje s njezinom neizlječivošću?

Ipak, *Seinsvergessenheit* – heideggerovski shvaćen, dijagnoza je bolesti klasične metafizike. Posvemašnja općenitost pojma bitka i nemogućnost njegova definiranja, prema Heideggeru, ne može predstavljati ispriku za podrazumijevanje odnosno samo–po–sebi–razumljivost njegova smisla i značenja.⁵ Čudna je, i za Heideggera gotovo paradoksalna stvarnost da je pitanje o bitku na samim praskozorjima filozofskog umovanja izazivalo nemir i budilo osjećaj tajanstva gotovo do mističkih razmjera, poslije odjednom postalo tako bjelodano, da onaj tko se vraća na te prve brazde mišljenja o bitku i njezina iznašašća, biva okrivljen za metodički promašaj.⁶ Okrivljenik takova stanja zapravo je tradicija.

Podrazumljivost smisla bitka, odnosno barem prave formulacije pitanja o njemu, san je kojim je tradicija uspavala iskonsko filozofsko tražiteljstvo. Utvarajući si da razumije bitak, ona ga zapravo napušta kao problem, i premda se tradicionalna metafizika zaustavlja nad parmenidovskom zaokupljenošću tim pitanjem i nad njim se nadahnjuje, misleći u heideggerovskom duhu, treba pitati: koliko je stvarno živ dijalog s Parmenidom? Jer, zaborav bitka upozoruje, i osnovno pitanje produbljuje: što mi danas zapravo vidimo kao povijest filozofije i što od nje očekujemo? Neće li njezina statička narav glede distanciranog pristupa njezinu bit svesti na galeriju prepunu slika u kojoj ćemo se tek diviti krasoti portreta nanizanih u raskošnim salonima dvorca mišljenja? Dali bismo time tako širok prostor onoj filozofskoj »estetici« koja se želi stalno iznova diviti svojoj baštini, ali ne bismo, što je mnogo bitnije, pokrenuli zastakljene zjenice uspravnih pogleda filozofa.

U ocrtu dinamičke biti filozofije tome usuprot, mi želimo probuditi treptaj i pokret zastakljenih očiju. To mimo metaforike znači da ono mišljenje koje je u sebi solilokvij, razumijemo u konačnici – samodokidajućim. Dijaloško mišljenje, a time i dinamička i »antigalerijska« bit filozofije neopozivo se postavlja uvjetom mogućnosti opstanka filozofije kao takve. Dobro je znan Sokratov odgovor na pitanje o tome zašto ne želi pisati: »Knjigu kad nešto pitaš, ona ne odgovara.« To znači da je dijalog matična luka filozofske prakse. I koliko je povijest filozofije uglavnom napustila Sokratovu pouku o besmislu pisanja kao neosnovanu i neprobitačnu, toliko dinamičko shvaćanje

5 Usp., primjerice, predavanje »Što je metafizika? u *Kraj filozofije i zadaća mišljenja*, Naprijed, Zagreb 1997., str. 99.

6 Usp. HEIDEGGER, Martin. *Sein und Zeit*, str. 2.

filozofije donekle daje Sokratu pravo. Jer, dokle god se mi budemo divili dometima estetike u dvorcu mišljenja i na tome ostajali, knjige i filozofi će u svojoj šutnji uglavnom ostajati dosljedni.

U pokušaju ocrtavanja metodičke osnove Heideggerovog upozorenja na zaborav bitka, valja zamijetiti izjednačivanje pojmova bitka i bića sve do visokog stupnja njihova identiteta. Upravo je to, sve do poistovjećivanja tih pojmova, kako pomalo fatalistički piše Heidegger u *Platonis Lehre der Wahrheit*, najveća tragedija zapadnog mišljenja. Tako se bitak zasjenjuje bićem te se napokon zamračuje, pokazujući se prvim korakom i glavnim učinkom destruktivnog djelovanja tradicije. U kritičkoj prosudbi Bauerova pristupa ne možemo previdjeti taj postupak.⁷ Ovo vrijeme traži da priznamo barem izazovnom Heideggerovu misao: »Razina neke znanosti određuje se time, do koje je mjere ona sposobna za krizu svojih temeljnih pojmova.«⁸ Primjenjujući tu misao, valja se upitati oslobađaju li nas doista najveći filozofski problemi svojega bremena samo time što su baština preteča? Tim su pitanjem zahvaćeni i pojmovi bitka i bića. Stanovita, čak i zbnjujuća općenitost tih pojmova ne dopušta uvijek analogiju u njihovu istraživanju. Razmotrimo li tu, recimo tako ontičku metafiziku, koja primjenjuje analogiju bića, obodrena analogičnošću samog pojma bića (što i Bauer ističe),⁹ a u kojoj se zaborav bitka ozbiljuje, otkriva se problem koji ima smiraj u najvišem Biću, odnosno punini bitka. No, pitanje koje se time nastoji rješavati, upravo zbog toga *onto-teološko je*, jer misli Heidegger, metafizika se predstavlja od svog početka prema biću dvostruko: jednom promatra ukupnost bića kao takvoga u smislu njegovih općenitih svojstava, promatrajući istodobno sveukupnost bića kao takvog u smislu najuzvišenijega, i stoga božanskoga bića. Zato što predstavlja biće kao biće u njegovoj dvostrukoj istini, i to općenitijoj i najuzvišenijoj, ona je po svom bitku u isto vrijeme ontologija i u užem smislu teologija.¹⁰

Tome nasuprot, pitanje o bitku koje se otima heideggerovskom *Seinsvergessenheit*, pitanje široko koliko i sam bitak: zašto je radije nešto a ne ništa?¹¹ Zaborav bitka otupljuje oštricu toga temeljnoga filozofskoga pitanja. Drugo pitanje, je li Heidegger uspio izgraditi čistu metafiziku bitka, ima već unaprijed svoj odgovor: kako je napisao u *Brief über Humanismus*, zakazivanje mišljenja ga u tome sprječava. No, unatoč tome, *Sein und Zeit* s pravom može biti smatran pravom antitezom metafizici bića, odnosno, ontičkoj metafizici.

7 Usp., primjerice, BAUER, *navedeno djelo*, str. 14.

8 HEIDEGGER, Martin. *Sein und Zeit*, str. 9.

9 Usp. BAUER, *nav. dj.*, str. 21.

10 Vidi uvod u predavanje *Što je metafizika?*

11 HEIDEGGER, Martin. Što je metafizika? u HEIDEGGER, Martin. *Kraj filozofije i zadaća mišljenja*, str. 99.

I na kraju, ostavljamo susretnike, Bauera i Heideggera, zaokupljene istim problemom pri istom osjećaju: pri čuđenju. Jer dok se Heidegger, zagledan u posljedice zaborava bitka i njegovih čisto ontoloških odrednica čudi pitajući se: kako je uopće Bog došao u filozofiju, a time, dakako, i u metafiziku¹² kao njezino srce, dotle se Bauer može čuditi, u duhu svojega mišljenja, kako to da je Bog, naprotiv, ispaao iz filozofije, jer, s Bogom–izgnanikom nestaje sjaja sutonskih tišina.¹³ Njegovim odlaskom s prizorišta zagonetnog »biti« gasi se u našim očima kantovski sjaj udivljenja zvjezdanim nebom.

*SOME REMINDERS ON BAUER'S NOTION OF BEING AND
HEIDEGGER'S 'FORGETTING OF BEING'*

Daniel MIŠČIN

Summary

Can a traditional metaphysicist meet up in thinking with a prophet at the end of that tradition of metaphysics, especially at its most sensitive notion of Being? Is Being a nominal problem which tradition has brought to us in its meaning, or can we today face the strength of the question in its original formulation? Also is the scientifically based notion of God's existence as the Fullness of Being implicitly mean that philosophers today do not have to wonder at the fact of God's presence in metaphysics?

12 HEIDEGGER, Martin. *Identität und Differenz*, Günter Neske Pfullingen, str. 46.

13 Parafraza završnih stihova pjesme *Tajna*, Josipa Pupačića.

